

ПРИРОДНИЙ ЗАПОВІДНИК «МЕДОБОРИ»

***РОЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ
ТЕРИТОРІЙ ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ ТА
ЮРИ ОЙЦОВСЬКОЇ У ЗБЕРЕЖЕННІ
БІОЛОГІЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО
РІЗНОМАНІТТЯ***

Збірник наукових праць

Гримайлів 2003

ББК 28.088 (4 Укр)

P-68

УДК 712.23:502.72 (747) (757) + 477:438

Роль природно-заповідних територій Західного Поділля та Юри Ойцовської у збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття. Збірник наукових праць. — Гримаїлів–Тернопіль: Лілея, 2003. — 568 с.

Збірник містить матеріали з питань дослідження біотичної різноманітності Західного Поділля (Україна) і Краківсько-Ченстоховської височини (Польща).

Методологія і методи збереження заповідних об'єктів, інвентаризація, моніторинг, господарювання у парках і заповідниках – це питання, що становлять інтерес науковців, практиків, студентів, вчителів, екологічних просвітян.

Науковий редактор – Redaktor naukowy – Scientific editor
Д. б. н. Юрій Чорнобай Dr. Sci. Yuri Chornobai

Редактор – Redaktor – Editor
Галина Оліяр Halyna Oliyar

Рецензенти – Recenzenci – Reviewers
Д. б. н., проф. Тетяна Андрієнко Prof., Dr. Sci. Tetiana Andriyenko
Д. б. н., проф. Григорій Криницький Prof., Dr. Sci. Hryhoriy Krynytskyi
Д. г. н., проф. Анатолій Мельник Prof., Dr. Sci. Anatoliy Melnyk

Переклад резюме – Tłumaczenia streszczeń – Translations of summaries
з української мови на польську – z języka ukraińskiego na polski
from Ukrainian into Polish
Ніна Власова, Надія Ліфантій Nina Vlasova, Nadia Lifantiy

з української мови на англійську – z języka ukraińskiego na angielski
from Ukrainian into English
Ірина Петруша Iryna Petrusza

з польської мови на українську – z języka polskiego na ukraiński
from Polish into Ukrainian
Галина Оліяр Halyna Oliyar
Ярослав Капелюх Jaroslav Kapeliuch

Корективи перекладів на польську – Korekta tłumaczeń na język polski
Corrections of translations into Polish
Юзеф Партика, Анна Кляса Józef Partyka, Anna Klasa

Малюнки – Ryciny – Pictures
Ярослав Капелюх Jaroslav Kapeliuch

Рекомендовано до друку Рішенням Науково-технічної Ради природного заповідника „Медобори”

Видання збірника здійснено за фінансової підтримки ДЛГО
„Тернопільліс”, генеральний директор Ігор Попадинець
ISBN 966-656-045-3 © Природний заповідник „Медобори”, 2003

*Роль природно-заповідних територій Західного Поділля та Юри
Ойцовської у збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття*

*Rola obszarów chronionych Zachodniego Podola i Jury Ojcowskiej w
utrzymaniu różnorodności biologicznej i krajobrazowej*

*The Role of Protected Areas of the Western Podillia and Jura of Ojców in
Preservation of Biological and Landscape Diversity*

¹Юрій Гайда, ²Роман Яцик, ³Ігор Швадчак,
⁴Михайло Онищук, ⁴Надія Козацька

ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛІСОВИХ ГЕНЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Інтенсифікація лісового господарства, антропогенні навантаження як національного, так і глобального масштабів, поставили на порядок денний питання збереження природного генетичного потенціалу лісових порід. В другій половині ХХ сторіччя проблема вивчення і збереження генетичного різноманіття деревних видів посіла важливе місце в системі генетичних досліджень. Масштабні міжнародні роботи зі збереження генофонду лісів розпочалися в кінці 60-років. В структурі FAO в 1968 р. створено відділ експертів з лісових генетичних ресурсів. Суттєвий поштовх діяльності дістала в 1990 р. після ухвалення в Страсбурзі на європейській конференції з захисту лісів Європи основних принципів збереження лісових генетичних ресурсів. В останні роки європейські країни з метою забезпечення ефективного збереження і сталого використання лісових генетичних ресурсів активно співпрацюють в рамках єдиної програми (EUFORGEN). Методи збереження лісових генетичних ресурсів поділяють на дві групи: – in situ в насадженнях природного походження та ex situ в клонівих архівах, плантаціях, колекційних культурах, генобанках [6]. В колишньому Радянському Союзі роботи по збереженню лісових генетичних ресурсів набули певного системного вигляду після опублікування в 1982 р. "Положення о выделении и сохранении генетического фонда древесных пород в лесах СССР"[5]. В Україні на протязі п'яти років відібрано 478 генетичних резерватів 27 видів дерев загальною площею майже 24 тис. га [3].

На теренах Тернопільської області за цей час відібрано і внесено в держреєстр 27 генетичних резерватів загальною площею 174,6 га. Очевидно, що за 20 років, які пройшли від початку цих робіт, відбулися певні зміни в структурі, стані, площі насаджень генетичних резерватів. Змінилися дещо методи і принципи стратегії збереження лісових генетичних ресурсів. Тому цілком актуальною є сучасна оцінка стану і перспектив генофонду лісів Тернопільщини, основними об'єктами збереження якого є генетичні резервати.

Інвентаризація генетичних резерватів проводилась шляхом натурних обстежень із визначенням географічних координат об'єкту, лісівничо-таксаційних, селекційних характеристик та формової структури їх насаджень. Географічні координати об'єкту обраховувалися через координати кутових точок його периметру. Для цього застосовувався прилад системи глобального позиціонування (GPS). Визначення лісівничо-таксаційних, селекційних характеристик та формової структури насаджень проводилося на тимчасових пробних площах. При цьому визначались склад деревостану, його середній діаметр, середня висота, повнота, запас стовбурової деревини, а також розподіл дерев по класах Крафта, селекційних категоріях, індексах стану, типах кори і гілкування.

Табл. 1. Перелік і географічні координати насаджень генетичних резерватів в Тернопільській області

Tabl. 1. Rejestr i współrzędne geograficzne leśnych zasobów genetycznych rezerwatów obwodu tarnopolskiego

Tabl. 1. The list and geographical coordinates of genetic reservats plants in Ternopil region

№ п/п	Держлісгосп	Лісництво	Квар-тал	Ділян-ка	Площа, га	Географічні координати	
						Пн. ш	Сх. д.
1	2	3	4	5	6	7	8
Дуб черешчатий – <i>Quercus robur</i> L.							
1	Бережанське	Підгасцьке	38	16	18,0	49° 19'	25° 05'
2	Бучацький	Язловецьке	23	8	1,0	48° 58'	25° 26'
3	Бучацький	Язловецьке	28	5	1,9	48° 58'	25° 25'
4	Бучацький	Язловецьке	28	7	2,2	48° 58'	25° 25'
5	Кременецький	Білокриницьке	4	4	7,3	50° 11'	25° 47'
6	Кременецький	Суразьке	28	6	4,5	50° 12'	26° 07'
7	Кременецький	Суразьке	66	2	11,0	50° 12'	26° 07'
8	Тернопільський	Збараське	7	14,18	16,0	49° 44'	25° 35'
9	Чортківський	Улашківське	51	1	18,5	48° 55'	25° 52'
Бук лісовий – <i>Fagus sylvatica</i> L.							
10	Бережанське	Бережанське	60	9	21,0	49° 26'	24° 47'
11	Бережанське	Нараївське	33	12	5,0	49° 29'	24° 45'
12	Бучацький	Монастирське	26	7	3,4	49° 09'	25° 04'
13	Бучацький	Монастирське	65	29	5,6	49° 05'	25° 04'
14	Кременецьке	Вишнівецьке	22	13	1,9	49° 52'	25° 50'
15	Кременецьке	Ланівецьке	22	7	2,0	49° 56'	25° 57'
16	Чортківський	Борщівське	7	3	7,3	48° 48'	26° 08'
17	Чортківський	Гермаківське	2	2	1,1	48° 44'	26° 09'
18	Чортківський	Копичинське	40	5	1,0	49° 07'	25° 51'
19	Чортківський	Наддністрянське	18	11	19,0	48° 42'	26° 00'
20	Чортківський	Наддністрянське	22	2	8,0	48° 42'	26° 00'

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8
21	Чортківський	Скала-Подільське	94	8	3,5	48° 50'	26° 07'
Ясен звичайний – <i>Fraxinus excelsior</i> L.							
22	Бучацький	Коропецьке	48	1	1,1	48° 59'	25° 10'
23	"Тернопільліс"	Тернопільське	20	12	4,4	49° 34'	25° 31'
Клен-явір – <i>Acer pseudoplatanus</i> L.							
24	Кременецький	Білокриницьке	38	12	1,8	50° 09'	25° 50'
Дуб скельний – <i>Quercus petraea</i> Liebl.							
25	Кременецький	Волинське	52	3	13,0	50° 13'	25° 55'
Вільха чорна – <i>Alnus glutinosa</i> L.							
26	Бучацький	Коропецьке	41	2	3,3	48° 59'	25° 10'
Берека – <i>Sorbus torminalis</i> (L.) Crantz.							
27	Бучацький	Дорогичівське	21	4,7	6,1	48° 49'	25° 31'

Станом на 1.09.2002р. площа генетичних резерватів в Тернопільській області становила 188,9 га, що складає 0,1 % вкритої лісом площі області (табл. 2). Для порівняння, в Львівській області генетичні резервати займають площу 3551,4 га – майже 1% вкритої лісом площі [2], а на Волині – відповідно 801,0 га і 0,1 % [4]. В Німеччині федеральна концепція збереження лісових генетичних ресурсів передбачає близько 2% загальної лісової площі відвести під об'єкти генозбереження [7].

Площа генетичних резерватів в Тернопільській області коливається від 1,0 до 21,0 га, причому більше половини резерватів мають площу до 5,0 га. Дуб черешчатий представлений 9 генетичними резерватами загальною площею 80,4 га в усіх підприємствах області і їх розмір коливається від 1,0 до 18,5 га. Резервати відібрані в найбільше поширених дубових типах лісу: свіжих і вологих грабових дібровах ($D_{2(3)}$ ГД), свіжих і вологих грабово-соснових сугрудах ($S_{2(3)}$ ГДС). 5 генетичних резерватів дуба черешчатого мають додатковий ступінь захищеності як державні заказники республіканського значення і заповідні урочища. Насадження дубових резерватів є високобонітетними (бонітет II – Ia) і високопродуктивними. Хоча частина деревостанів дуба внаслідок вітровалів і всихання, проведених вибіркових санітарних рубок характеризуються невисокою повнотою і невеликими запасами стовбурової деревини. Аналізуючи селекційну структуру дубових генетичних резерватів, варто відмітити, що в більшості з них частка нормальних дерев становить понад 60%. Незадовільна селекційна структура лише в резерватах в Білокриницькому л-ві Кременецького ДЛГ і Збараському л-ві Тернопільського ДЛГ (табл. 3)

Бук лісовий репрезентований найбільшою кількістю генетичних резерватів – 12 на площі 78,8 га. Особлива цінність насаджень цих резерватів полягає в тому, що вони охоплюють мінливість бука лісового на східній межі його ареалу. Досліджені букові деревостани високої продуктивності – бонітет I-Іс,

Табл. 2. Таксаційна характеристика насаджень генетичних резерватів в Тернопільській області
 Tabl. 2. Taksacyjna charakterystyka lasnych zasobów genetycznych rezerwatów obwodu tarnopolskiego
 Tabl. 2. Taxation character of genetic reservats plants in Ternopil region

№ п/п	Держлігосп	Лісництво	Квартал ділянка	Склад	Вік, років	Серед. висота, м	Серед. діаметр стовбура, см	Бонітет	Повнота	Тип лісу	Запас м/га
Дуб черешчатий											
1.	Бережанське	Підгаєцьке	38/16	1яр.9Дчш1Кля+Клг 2яр.10Гз	150	26,9	64,5	II	0,50	Д2ГД	212
2.	Бучацький	Язловецьке	23/8	7Дчш3Гз+Акб	84	27,6	37,8	I	1,00	Д3ГД	461
3.	Бучацький	Язловецьке	28/5	6Дчш4Гз	119	29,2	46,9	I	0,53	Д2ГД	259
4.	Бучацький	Язловецьке	28/7	5Дчш5Гз	119	26,0	40,0	II	0,50	Д2ГД	200
5.	Кременецький	Білокриницьке	4/4	4Дчш5Сзв1Гз	147	26,9	63,8	II	0,89	С3ГДС	390
6.	Кременецький	Суразьке	28/6	1яр.7Дчш3Сзв 2яр.10Гз	190	29,2	60,2	II	0,85	С3ГДС	377
7.	Кременецький	Суразьке	66/2	1яр.7Дчш3Сзв 2яр.10Гз	192	33,9	58,8	I	0,66	С2ГДС	383
8.	Тернопільський	Збаразьке	7/14,18	6Дчш3Яз1Чш+Ябл.	94	23,8	42,1	II	0,76	Д2ГД	259
9.	Чортківський	Улашківське	51/1	8Дчш1Лп1Гз	109	33,6	49,1	Ia	0,84	Д3ГД	483
Бук лісовий											
10.	Бережанське	Бережанське	60/9	10Бкл	100	35,7	46,6	Ib	0,64	Д2ГБ	460
11.	Бережанське	Нарайвське	33/12	10Бкл	120	37,8	46,6	Ib	0,69	Д2ГБ	615
12.	Бучацький	Монастирське	26/7	9Бкл1Дчш	89	35,5	32,9	Ib	0,90	Д2ГБД	687
13.	Бучацький	Монастирське	65/29	8Бкл1Клг1Гз+Кля	89	27,5	36,6	I	1,03	Д2ГБ	402

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
14.	Кременецький	Вишнівецьке	22/13	10Бкл	139	38,0	49,0	Ia	1,15	Д2ГД	854
15.	Кременецький	Ланівцецьке	22/7	9Бкл1Яз	169	45,9	67,3	Ic	0,73	Д3ГД	786
16.	Чортківський	Борщівське	7/3	8Бкл2Гз	111	34,0	47,0	Ia	0,76	Д2ГБД	464
17.	Чортківський	Гермаківське	2/2	8Бкл1Дчш1Гз+Лпд	121	35,8	54,5	Ia	0,71	Д3ГБД	444
18.	Чортківський	Копичинське	40/5	1яр.10Бкл 2яр.6Кля2Клг1Бкл1Гз	214	42,6	87,6	Ib	0,92	Д3ГБД	661 297
19.	Чортківський	Надністряньське	18/11	8Бкл1Дчш1Гз	84	32,6	37,7	Ib	0,70	Д2ГБД	448
20.	Чортківський	Надністряньське	22/2	8Бкл2Гз+Дчш	84	35,1	37,5	Ib	0,45	Д2ГБД	292
21.	Чортківський	Скала-Подільське	94/8	10Бкл+Кля, Яз	119	40,6	42,2	Ib	0,86	Д2ГБД	724
Ясен звичайний											
22.	Бучацький	Коропецьке	48/1	2Яз4Влч2Врб2Клп +Кля, Бер	69	30,3	40,4	Ib	0,79	Д3ГД	313
23.	ДЛГО "Тернопільліс"	Тернопільське	20/12	7Яз1Дчш1Гз1Бб	64	27,5	32,4	Ib	1,00	Д3ГД	354
Клен-явір											
24.	Кременецький	Білокриницьке	38/2	4Кля5Яз1Клг+Лпд	100	34,5	45,4	Ib	0,85	Д3ГД	431
Дуб скельний											
25.	Кременецький	Волинське	52/3	7Дск2Гз1Кля+Клг	130	23,7	47,3	III	0,41	С3ГДС	164
Вільха чорна											
26.	Бучацький	Коропецьке	41/2	5Влч3Бер1Врб1Яз	94	25,9	26,2	II	0,91	Д4Вч	320
Берека											
27.	Бучацький	Дорогичівське	21/4;7	4Дск2Гз1Брк1Чш 1Кля1Клп.	48	13,3	16,1	III	0,79	С2ГД	111

Табл. 3. Селекційна структура та стан насаджень генетичних резерватів в Тернопільській області

Tabl. 3. Struktura selekcyjna i stan leśnych zasobów genetycznych rezerwatów obwodu tarnopolskiego

Tabl. 3. Selection structure and the genetic reserve's plants state in Ternopil region

№ п/п	Держлісгосп	Лісництво	Квар-тал/ділянка	Розподіл дерев в % по									
				селекційних категоріях				категоріях стану					
				плюсові	кращі	нормальні	мінусові	1	2	3	4	середня	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Дуб черешчатий													
1	Бережанський	Підгаєцьке	38/16	-	-	76	24	-	76	24	-	2,2	
2	Бучацький	Язловецьке	23/8	-	-	67	33	6	81	11	2	2,1	
3	Бучацький	Язловецьке	28/5	-	3	78	19	2	87	11	-	2,1	
4	Бучацький	Язловецьке	28/7	Немає даних									
5	Кременецький	Білокриницьке	4/4	-	-	24	76	26	61	13	-	1,9	
6	Кременецький	Суразьке	28/6	-	9	69	22	26	72	2	-	1,8	
7	Кременецький	Суразьке	66/2	-	4	84	12	67	32	1	-	1,4	
8	Тернопільський	Збаразьке	7/14;18	-	1	40	59	1	30	49	20	2,4	
9	Чортківський	Улашківське	51/1	1	4	60	35	-	79	19	2	2,2	
Бук лісовий													
10	Бережанське	Бережанське	60/9	-	5	94	1	71	27	2	-	1,3	
11	Бережанське	Нараївське	33/12	-	5	86	9	44	51	5	-	1,6	
12	Бучацький	Монастирське	26/7	-	10	64	26	3	93	4	-	2,2	
13	Бучацький	Монастирське	65/29	-	4	48	48	-	68	29	3	2,4	
14	Кременецький	Вишнівецьке	22/13	-	2	43	55	6	74	20	-	2,1	
15	Кременецький	Ланівецьке	22/7	-	3	24	73	4	71	25	-	2,2	
16	Чортківський	Боршівське	7/3	-	-	44	56	-	82	15	3	2,2	
17	Чортківський	Гермаківське	2/2	-	1	45	54	-	81	19	-	2,2	
18	Чортківський	Копичинське	40/5	-	2	30	68	-	71	29	-	2,3	
19	Чортківський	Наддністрянське	18/11	-	3	52	45	4	65	29	2	2,3	
20	Чортківський	Наддністрянське	22/2	-	2	50	48	4	72	23	1	2,2	
21	Чортківський	Скала-Подільське	94/8	-	-	56	44	-	86	12	2	2,2	
Ясен звичайний													
22	Бучацький	Коропецьке	48/1	-	4	34	62	4	74	22	-	2,2	
23	ДЛГО "Тернопільліс"	Тернопільське	20/12	-	2	55	43	7	68	24	1	2,2	
Клен- явір													
24	Кременецький	Білокриницьке	38/2	-	-	69	31	71	29	-	-	1,3	
Дуб скельний													
25	Кременецьке	Волинське	52/3	-	2	82	16	87	10	3	-	1,2	
Вільха чорна													
26	Бучацький	Коропецьке	41/2	-	9	63	28	7	80	12	1	2,1	

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Берека												
27	Буцацький	Дорогичівське	21/4;7	-	5	20	75	-	68	30	2	2,3

запас стовбурової деревини варіює у віковому діапазоні 84-169 років від 292 до 854 м³/га. Усі букові насадження вважаються природного походження, хоч є певний сумнів щодо автохтонності бука в Копичинському л-ві Чортківського держлісгоспу (ДЛГ), у Вишневецькому і Ланівецькому л-вах Кременецького ДЛГ.

Генетичний резерват в Скала-Подільському л-ві Чортківського ДЛГ охоплює частину острівної, однієї з найбільш східних (26° 07' 26,6" СхД) популяцій бука лісового. Аналіз генетичної структури даної популяції методом електрофорезу ізоферментних систем підтвердив її унікальність [1]. Систематичні обміри і обліки, які проводяться на постійній пробній площі, свідчать про високу продуктивність, якість і стійкість насадження. У 1987 р. в віці 105 років (дані Тшука А.О. і Трентовського В.В.) його запас становив 640 м³/га, в 1997 р. в віці 115 років цей показник становив 699 м³/га, в 2001 р. в віці 119 років – 724 м³/га. Бук зростає по Ів бонітету. Більше половини дерев бука віднесені до селекційної категорії “нормальні дерева”.

Деревні види, які є супутніми чи другорядними породами, репрезентовані одиничними об'єктами – ясен звичайний (2 ГР), клен – явір (1ГР), вільха чорна (1ГР), берека (1ГР). Генетичний резерват береки, який знаходиться в Дорогичівському л-ві Буцацького ДЛГ, є єдиним в Україні. Насадження з участю береки зростає на стрімкому схилі (30-35°) південно-західної експозиції. Обстеження виявило, що більшість екземплярів береки зосереджена на верхній межі ділянки, де стрімкість схилу менша (до 10°). Всього обліковано 60 екземплярів глоговини. Склад насадження за даними пробної площі 4Дск 2Гз 1Берека 1Чш 1Кля 1Клп + Яс, од. Яб. Середня висота береки у 48 років становить 13,3 м (амплітуда 10,6 - 24,4 м), середній діаметр стовбура 16,1 см (амплітуда 8,3 – 47,3 см).

Відсутніми в області є генетичні резервати шпилькових порід, зокрема сосни звичайної, хоча площа соснових насаджень становить біля 15 тис. га (10,4 % вкритої лісом площі).

Підсумовуючи вищенаведене, необхідно зазначити:

– мережа генетичних резерватів лісових деревних порід в Тернопільській області є недостатньою як за кількістю та площею, так і за охопленням видового складу лісів;

– розширення мережі генетичних резерватів можливе за рахунок відбору нових резерватів дуба черешчатого, бука лісового, сосни звичайної, а також супутніх порід;

- нові об'єкти генозбереження бажано відбирати в насадженнях природно-заповідного фонду, аби не вилучати додаткові лісові площі із господарського обороту;
- списання генетичних резерватів проводити лише за умови заміни на рівноцінне по площі насадження того ж лісового виду;
- ефективність використання генетичних резерватів підвищити шляхом залучення їх до насінницьких і генетико-селекційних програм;
- доцільно внести доповнення в нормативні акти, які регламентують збереження генетичних ресурсів, щодо посилення контролю за проведенням господарських заходів на ділянках цінного генетичного фонду;
- необхідно активізувати інформаційно-пропагандистську діяльність на підприємствах лісового господарства, які відповідають за збереження об'єктів генозбереження.

Література

1. Вышны Й., Швадчак И., Компс Б., Гемери Д., Пауле Л. Генетическое разнообразие и дифференциация популяций бука (*Fagus sylvatica* L.) на Украине. Украинские Карпаты и прилегающие территории // Генетика. – 1995. – т. 31, №11. – С. 1540-1551.
2. Дебринюк Ю.М., Калінін М.І., Оприсько М.В. Збирання, переробка та підготовка насіння до висіву основних видів дерев і чагарників, що зростають в Україні. – Львів, 1995. – 156 с.
3. Молотков П.І., Патлай І.М., Давидова Н.І. Насінництво лісових порід. – К.: Урожай, 1989. – 230с.
4. Мольченко Л.Л., Солтис В.С., Войтюк В.П., Плотников И.П. Лесной генетический фонд Волыни. – Луцк, 1985. – 62 с.
5. Положение о выделении и сохранении генетического фонда древесных пород в лесах СССР. – М.: Гослесхоз СССР, 1982. – 22 с.
6. Gene Resources of Forest Trees. Nordiske Seminarog Arbeidsrapporter 1992: 580. – Copenhagen, 1992. – 24 p.
7. Wolf H., Braun H. Erhaltung und Forderung forstlicher Genressourcen. Schriftenreihe der Sächsischen Landesanstalt für Forsten. – Heft 3/95. – 36 s.

¹Jurij Hajda, ²Roman Jacyk, ³Ihor Szwadczak,
⁴Mychajło Onyszczuk, ⁴Nadija Kozacza

OCHRONA LEŚNYCH ZASOBÓW GENETYCZNYCH W OBWODZIE TARNOPOLSKIM

Intensyfikacja gospodarki leśnej, obciążenia ekologiczne na skalę państwową i globalną, wywołały problem z zachowaniem naturalnego potencjału genetycznego gatunków leśnych.

W latach 80. ubiegłego wieku na Ukrainie utworzono 478 rezerwatów genetycznych (RG) z 27. gatunkami drzew o łącznej powierzchni prawie 24 tys. ha. W obwodzie Tarnopolskim w tym czasie wyodrębniono i wpisano do rejestru państwowego 27 RG o ogólnej powierzchni 174, 6 ha. W ciągu ostatnich 20. ostatnich lat nastąpiły zmiany w

strukturze, stanie i powierzchni tych obiektów. Dlatego bardzo aktualną jest ocena stanu i perspektyw zasobów genetycznych lasów Tarnopolszczyzny, którego podstawowymi obiektami są rezerwaty genetyczne.

Inwentaryzację RG przeprowadzono w terenie, określając ich współrzędne geograficzne, charakterystykę leśno-taksacyjną i selekcyjną oraz strukturę zasobów leśnych. Wg stanu na 1.09.2002 roku powierzchnia RG w obwodzie tarnopolskim wynosiła 188,9 ha, co stanowi 0,1 % powierzchni leśnej obwodu. Dąb szypułkowy (*Quercus robur*), występujący w dziewięciu rezerwatach, zajmuje 80,4 ha we wszystkich gospodarstwach leśnych obwodu. Wielkość RG waha się od 1,0 do 18,5 ha. Buk (*Fagus sylvatica*) występuje w 12 rezerwatach, na powierzchni 78,8 ha. Szczególna wartość tych rezerwatów polega na tym, że obejmują one zmienność buka na wschodniej granicy jego zasięgu. Towarzyszące gatunki drzew występują tylko w niektórych rezerwatach: jesion wyniosły (2 RG), jawor (1 RG), olcha czarna (1 RG), jarzębina (*Sorbus torminalis* (L.) Crantz) (1 RG). Rezerwat *Sorbus torminalis* (L.) Crantz, który znajduje się w leśnictwie Dorohyczów Buczackiego PGL (Państwowe Gospodarstwo Leśne), jest jedynym na Ukrainie. Materiały uzyskane podczas inwentaryzacji pozwalają na wyciągnięcie następujących wniosków:

- sieć RG leśnych gatunków drzewiastych w obwodzie Tarnopolskim jest niewystarczająca zarówno pod względem ilości i powierzchni, jak również składu gatunkowego lasów;
- poszerzenie sieci RG jest możliwe przez utworzenie nowych rezerwatów dębu szypułkowego, buka, sosny zwyczajnej, a także gatunków towarzyszących;
- żeby nie wyłączać dodatkowych obszarów leśnych z użytkowania gospodarczego, nowe obiekty ochrony genetycznej należy wyznaczać w rezerwatach;
- likwidacji RG można dokonać tylko pod warunkiem zamiany obiektu na równowartościową powierzchnię nasadzeń tego samego gatunku leśnego;
- niezbędnym jest podniesienie efektywności uzyskania RG drogą włączenia ich do programów nasieniowych i genetyko-selekcyjnych;
- celowym jest wprowadzenie uzupełnień do aktów normatywnych, określających zachowanie zasobów genetycznych, podniesienie kontroli przeprowadzania zabiegów gospodarczych na cennych pod względem zasobów genetycznych powierzchniach;
- koniecznie należy aktywizować działalność informacyjno-propagandową w gospodarstwach leśnych, które ponoszą odpowiedzialność za zachowanie obiektów z cennymi zasobami genetycznymi.

¹Yuryi Haida, ²Roman Yatsyk, ³Ihor Shvadchak,
⁴Mychailo Onyschuk, ⁴Nadija Kozats'ka

PRESERVATION OF FOREST GENETIC RESOURCES IN TERNOPIIL REGION

Intensification of forestry, ecological strains on both national and global scales have raised the question of preservation of natural genetic potential of forest breeds.

In 1980's they selected 478 genetic reserves (GR) of 27 kinds of trees with the total area of almost 24, 000 ha. At that time they selected and wrote down into the state register 27 GRs with the total area of 174.6 ha on the territory of Ternopil Region. It is obvious that during 20 years that have passed since the beginning of that work, there have been certain changes in the structure, condition and area of the GR plantations. That is why present-day

evaluation of the condition and prospects of the genealogical forest funds in Ternopil Region is quite urgent. The main objects to be preserved are GRs.

Inventory of the GRs was carried out after inspections on location and definition of the geographic coordinates of the objects, forest estimation and selection characteristics, and shape structure of the plantations. On September 1, 2002, the area of the GRs was 188.9 ha in Ternopil Region. This area makes up 0.1 per cent of the territory covered with forests. Oak tree is to be found in 9 GRs with the total area of 80.4 ha in all the enterprises in the region. The size of these GRs ranges from 1.0 ha to 18.5 ha. Beech-tree is represented by the largest number of reserves (12) on the area of 78.8 ha. A special value of these reserves plantations is in the fact that they cover the variability of the beech-tree on the eastern boundary of its natural habitat. The attendant or secondary breeds of trees kinds are represented by single objects – *Fracinus excelsinor* L. (2 GRs), *Acer pseudoplatanus* L. (1 GR), *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn. (1 GR), *Sorbus torminalis* (L.) Crantz. (1GR). The GR of *Sorbus torminalis* situated in Dorohychiv's'kyi forestry in Buchatskyi state forestry is the only one in Ukraine.

The results of the inventory enable us to make the following conclusions:

- the GR network of forest tree breeds in Ternopil Region is insufficient both in number, area and coverage of tree types;
- extension of GR network is possible at the expense of selection of new reserves for oak-trees, beech-trees, pine-trees and attendant breeds;
- in order not to withdraw additional forest areas from economic circulation the new objects of genetic preservation should be selected in the plantations of the preserve fund;
- a GR must be written off only in the event of substitution with a plantation of the same kinds of trees with an equal area;
- it is necessary to increase the efficiency of GRs use by means of their involvement into the programs of seeds and genetic selection;
- it is expedient to supplement the statutory documents which regulate the preservation of the genetic resources as to amplification of control of economic measures on the plots of valuable genetic fund;
- it is necessary to intensify propaganda activity at the forestry enterprises which are responsible for preservation of the items of genetic preservation.

¹Тернопільський дослідний пункт
УкрНДІгірліс
вул. Багата 5а
м. Тернопіль, 46000

²УкрНДІгірліс
вул. Грушевського, 31
м. Івано-Франківськ, 76000

³Національний аграрний університет,
вул. Генерала Родимцева, 19
м. Київ, 03041

⁴ДЛГО "Тернопільліс"
вул. Багата 5а
м. Тернопіль, 46000

¹Ternopil research centre UkrSRIhirlis
5a, Bahata str.
Ternopil
Ukraine, 46000

²UkrSRIhirlis,
31, Grushevsky str.
Ivano-Frankifs'k, Ukraine, 76000

³National Agricultural University
19, Generala Rodimtseva str.
Kyiv, Ukraine, 03041

⁴DLGO "Ternopillis"
5a, Bahata str.
Ternopil, Ukraine, 460